

ИЗБОР КОНЦЕПТА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – УТЕМЕЉУЈУЋЕ ТЕОРИЈЕ И ДИЛЕМЕ

Блажо М. Радовић

Министарство одбране Републике Србије, Управа за стратегијско планирање

Питање националне безбедности и опирање Републике Србије за један од постојећих концепата безбедности је у условима хетерогености и слојевитости српског друштва и динамичног међународног окружења од суштинског значаја за изградњу њене безбедности и националног безбедносног идентитета. У потрази за концептом безбедности Републике Србије у раду се полази од интегралног разматрања неодојивих матица теорија међународних односа и безбедности, како би се сагледала исходишта, предности и недостаци расположивих концепата безбедности. Указујући на теоретску разуђеност наведене области која, као и међународни односи, има упориште у различитости политичких теорија, рад упућује да теоретске перспективе истовремено омогућавају сагледавање проблема на више начина, али нам због очигледне супротстављености и додатно отежавају избор. Подељено теоријско мишљење, хетерогеност српског друштва и слојевита друштвена и политичка пракса усложњавају достизање једнозначног и јединственог концепта националне безбедности Републике Србије и подстичу бројне дилеме избора.

Рад наводи на потребу сазнања о изградњи сложеног и активног теоријско-примењеног приступа који би на вишедимензионалан, садржајан и консензусан начин помирио различите друштвене потребе и интересе, међународне и унутрашње утицаје, и изразио однос Републике Србије према националној безбедности. Изградњом наведеног приступа различитост српског друштва у сагледавању безбедносних концепата, а тиме и виталних националних интереса могла би да постане предност, а не мана. Наведеним би се остварио значајан обрт у њеној досадашњој политичкој пракси који би могао довести до стицања претпоставки за остваривање функције безбедности, али и друштвеног развоја Републике Србије, у складу са динамиком унутрашњих и међународних односа и интересима њених грађана.

Кључне речи: *концепт националне безбедности, безбедносни кључ, безбедносни идентитет, безбедносна заједница, Србија*

Увод

Национална безбедност, уз остале друштвене чиниоце, представља један од носилаца развоја, меру одржања и стабилности сваког друштва. Зато је избор одговарајућег концепта¹ националне безбедности од прворазредног друштве-

¹ *Eng. concept* од *conception* – замисао, идеја, план, зачеће, у: Branislav Grujić i Ilijana Srđević, *Rečnik englesko-srpski i srpsko-engleski (Dictionary english-serbian and serbina-english)*, Jasen, Beograd, 2001.

ног значаја. Пре питања – који концепт, приступ и методологију безбедности треба применити на примеру Србије, потребно је одговорити на питања: ко или шта би требало да буде у средишту интереса безбедности, ко или шта су претње и савезници безбедности, ко се стара о безбедности и које методе можемо или би требало спровести за потребе безбедности?² На ова и слична питања, скоро читав век, настоје да одговоре различите интерпретације безбедности у кругу евро-америчке мисли, тачније њихови бројни представници и поборници. Бројност и подељеност, чак и епистемолошка супротстављеност теорија и теоретичара безбедности, има своје корене у спорном теоријском идентитету науке о међународним односима и светској политици³ која предмет свог истраживања заснива на ниски утемељујуће подељености политичке теоријске мисли.⁴ Наведена сложеност теоријске поставке додатно је усложнена процесом глобализације, техничко-технолошком револуцијом, интензивираним међународним и глобалним интеракцијама и бројним турбуленцијама у социјеталној и еколошкој сфери. Тако обременењено окружење рефлектује се и на унутрашње биће сваког друштва, које са своје стране ствара додатне потицаје, због чега се више него икада пре прича, пише и делује у сфери безбедности. У општој релативизацији друштвених категорија наша су се и безбедносна питања. Нарочито је интензивирано проналажење одговора на све бројније изазове које карактерише изненадност и велика брзина одвијања догађаја са непредвидивим последицама. Због тога осмишљавање примереног или чак најмање лошег концепта безбедности добија на замаху. Пред истим дилемама налази се и Србија.

Развој безбедности Србија је у дугом низу година заснивала на традицији, тј. на сопственим искуствима развоја државе. Процесом демократизације и развоја друштва започео је један вредносно и функционално нови талас промена и редефинисања безбедности, по узору на демократије политичког Запада. Тако се сложеност и слојевитост промена, а тиме и избора концепта безбедности у Србији, дешава истовремено под утицајем спољних и унутрашњих чинилаца, унутар хоризонталних и вертикалних структура друштва, на плану друштва у целини, социјалних група, појединца и њихових међусобних односа, као и у сфери вредносних ставова. Са сличним проблемима суочава се и најближе регионално окружење Србије, а у нешто измењеном облику и европско и светско окружење. Питање је да ли смо спремни и у стању да изнесемо толико обременењену праксу унутрашњих и међународних односа, у временски кратким оквирима? Самим тим поставља се питање и да ли смо спремни и у стању да изнађемо концепт националне безбедности који ће испунити своју функционалну намену, који ће бити довољно превентиван, развојан и отворен за будуће догађаје, а да истовремено, са најмање последица по животе и материјална добра, као и по правду и правичност, испуни очекивања грађана Србије који то од њега очекују?

² Terriff Terry, Croft Stuart, James Lucy and Morgan M. Patrick, *Security Studies Today*, Polity Press, Cambridge, 1999. p. 3.

³ Драган Р. Симић, „Још једанпут о четири велике дебате”, *Политичка ревија*, год. (XX) VII, вол. 18, бр. 4/2008, стр. 1479.

⁴ Jelica Stefanović-Štambuk, *Diplomatija u međunarodnim odnosima*, Fakultet političkih nauka i Čigoja štampa, Beograd, 2008, str. 174–221.

Дихотомије науке о безбедности

Безбедност, а тиме и национална безбедност,⁵ у савременој литератури се сагледава у складу са различитим теоријским приступима које за **основну теоријску јединицу анализе** имају различита полазишта (држава, друштво, појединац, животна средина и др.). И поред низа изазова који стоје пред државом, као социјалном творевином и субјектом светске политике, она је успела да опстоји и даље као кључни чинилац изградње и очувања безбедности у свету. Задржавши монопол силе, држава и даље утиче и обликује свеколику међународну сцену, укључујући и активности новостворених недржавних субјективитета. Али, то није било довољно да се сагледавање безбедности задржи на традиционалистичком, рационалистичком, фундаменталистичком и позитивистичком сагледавању моћи, структура, субјеката и чинилаца који утичу на понашање држава у сфери безбедности. Притешњена глобализацијом,⁶ коју карактеришу истовремени процеси обједињавања и фрагментације,⁷ концепт националне безбедности нашао се у средишту између, са једне стране, међународне и глобалне безбедности, а са друге стране људске безбедности.⁸ То је онемогућило проналажење споразума или бар именитеља око њеног значења, првенствено око вредносних ставова и субјеката које треба штитити. То је довело до тога да концепт националне безбедности постане отворенији, подложнији променама и унапређењу са новим сазнањима из истраживачког поља науке о безбедности, како у дефинисању, тако и у пракси. У прилог наведеном говори и Стајићево проширено дефинисање националне безбедности као „способност(и) државе да самостално или у сарадњи са другим државама или организацијама заштити виталне интересе и интересе друштва од спољних и унутрашњих облика угрожавања и угрожености, и да тиме обезбеди опште услове за несметани политички, економски социјални и културни развој друштва и благостање својих грађана“.⁹

Редефинисање националне безбедности, на начин да уважи свеколику стварност и нову динамику светских односа, изложено је двома врстама ризика. Први, да се некритичким ширењем истраживачког поља науке о безбедности¹⁰ са новим питањима и проблемима распине теоретска и интелектуална оштрица науке, и тиме изгуби сврховитост и примењивост концепта националне безбедности и, други, да се искључивом контекстуалистичком оријентацијом науке концепт националне без-

⁵ Valter Lipman (Walter Lippmann), амерички интелектуалац и писац, је појам „национална безбедност“ први употребио у „U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic“, Little, Brown and Company, Boston, 1943. Познат је као први који је употребио и појам „Hladni rat“ (Cold War), 1947. године у његовој књизи истоименог назива „The Cold War“ (ISBN 0-06-131723-3).

⁶ Станислав Стојановић, „Перспективе безбедности савременог света“, *Војно дело*, год. LX, бр. 4/2008, стр. 9–32.

⁷ О узроцима и облицима фрагментације у савременом друштву видети: Ljubiša R. Mitrović, *Balkan grana i most među narodima*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2000., стр. 49-54.

⁸ Зоран Драгишић, „Национална безбедност – алтернативе и перспективе“, *Српска политичка мисао*, број 2/2010, год. 17. вол.28, стр. 217–232.

⁹ Ljubomir Stajić i Radoslav Gaćinović, *Uvod u studije bezbednosti*, Drasler partner, Beograd, 2007, стр. 44. Шире види у: ван. проф. др Зоран Драгишић, „Система националне безбедности – покушај дефинисања појма“, *Војно дело*, год. LXI, бр. 3/2009, стр.1642170.

¹⁰ Barry Buzan, *People, States and Fear*, 2nd ed., Harvester Wheatsheaf, London, 1991.

бедности подреди краткорочним политичким циљевима управљачке структуре, и на тај начин обесмисли и изгуби општедруштвени значај.

Одговор на прво питање налази се у одређивању када и под којим условима нови безбедносни изазови представљају безбедносну претњу и тиме постају предмет проучавања науке о безбедности, односно постају елемент бављења концепта националне безбедности. Џозеф Нај и Шин Лин Џонс сматрају да су то питања која су повезана са међународним насиљем, са државом као опредељујућим субјектом и објектом безбедности, док Адријан Хајд-Прајс препознаје да су то ситуације у којима долази до „претњи вредностима и начину живота политичких заједница, заједно са сукобима, посебно насилним сукобима“.¹¹ То не значи да су традиционална схватања концепта националне безбедности довољна. Напротив, она нису више у могућности да објасне сву сложеност светских прилика. Потребно их је допунити и проширити новим сазнањима, на начин да се укључе нови субјекти и јединице анализе распињући националну безбедност, како каже Андреја Савић, „нагоре – од националне и међународне према глобалној безбедности, надоле – према социјеталној и друштвеној, хоризонтално – према економској и безбедности животне средине; као кључним стубовима проширеног концепта националне безбедности у условима глобалног друштва у настајању“.¹²

У одговору на други ризик може се поћи од грамшијанизма Роберта Кокса и његове често цитиране реченице „Теорија је увек намењена некоме и некој сврси“.¹³ Наиме, национална безбедност је одређена као делатност државе и, самим тим, као првенствена одговорност њених структура, да ангажовањем свих расположивих капацитета, реалистички речено, сагледа „стварну стварност“. Ангажујући људске и интелектуалне капацитете, држава преко својих представника и, у неком смислу, владајућа елита може довести и науку о безбедности и њен производ сазнања – концепт националне безбедности, у оквиру својих пројектованих, краткорочних, политичких и других интереса или просто ради очувања поретка.¹⁴ Постмодернисти, попут Мишел Фукоа, сматрају да је моћ та која ствара знање, као и да се знање ослања на моћ обнављајући односе моћи у друштву.¹⁵

Да би национална безбедност испунила своју друштвену, а све чешће и међународну функцију, требало би да буде планира на такав начин да извесно одговори на питања безбедности, да поседује степен предиктивности догађаја и способност предузимања правовремених мера и акција према критичним појавама, ради очувања безбедности и у складу са друштвеним потребама. Посебно значајну улогу имају академски грађани који би требало да буду имуни на уоквиравања и маргина-

¹¹ Adrian Hyde-Price „Beware the Jabberwock!": *Security Studies in the Twenty-First Century* in *Europe's New Security Challenges*, eds. Heinz Gärtner, Adrian Hyde-Price, and Erich Reiter, Lynne Rienner Pub, London, 2001, p.35-40. (превод са енглеског језика Б.П.)

¹² Андреја Савић, „Теријско одређење националне безбедности“, у: Радослав Гађиновић (ур.), *Србија – изградња националне безбедности*, књига III, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 18–19.

¹³ Robert W. Cox, „Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory“, *Millennium Journal of International Studies*, June 1981, 10 (2), p.128.

¹⁴ Robert W. Cox, „Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory“, *op.cit.*, p.128.

¹⁵ Види у: Richard Ashley, „The Geopolitics of Geopolitical Space: Toward Critical Social Theory of International Politics“, *Alternatives*, 12 (4), pp. 403–34.

лизацију којој прибегавају структуре моћи и способни да увиде проблем у савременој ери „...технократске професионализације научног рада и доминације размрвљеног аналитичког духа...?“¹⁶

Из наведеног произилази да је концепт националне безбедности, као „несводиво је-згро“ сваког друштва (А. Милетић), потребно посматрати интегрално и из угла интереса, потреба и вредности, али и као стање ствари, делатност, функцију и систем. Кумулативно сагледавање наведених становишта, уз уважавање постојећих ризика, омогућава прожимање теоријских поставки и утемељујуће праксе по принципу „повратне спреге“ и испуњавање функције безбедности према потребама друштва.

Револуција плурализма у науци о безбедности

Рачвање и убрзавање сложене међузависности и ширење истраживачког поља у области безбедности је реализму (неореализму) не само одузело искључив и самопрокламован легат над овом облашћу, већ је довело до приближавања ставова или, како неки наводе, „синтезе“ два наследника великих теоретских праваца, неореализма и неолиберализма. Такође, на куновски револуционаран начин дошло је до плурализма теорија и идеја о друштву и безбедности који су (међународну) безбедност поставили као равноправни подсистем међународних односа. То, наравно, не значи да су поставке унапређеног реализма у виду неореализма, превазиђене. То значи да је безбедност изашла из искључиво поједностављеног поимања моћи, структура анархичног међународног поретка (К. Волц),¹⁷ апсолутне добити (Џ. Гриеко),¹⁸ песимизма, несигурности, неповерења, страха од преваре, безбедносне дилеме и сталне офанзивне (Џ. Миршајмер)¹⁹ или дефанзивне (Р. Џервис)²⁰ борбе за преимућство ради опстанка. Више него икада пре, захваљујући пробојима неолибералне мисли са транснационалном и сложеном међузависношћу (Киохејн и Хај),²¹ неомарксистичке светкосистемске теорије (И. Валерстајн), теорије зависности – Латинамеричке школе и понашање елита у међународним односима (А. Г. Франк)²² дошло је до померања сазнајног поља безбедности, а са њим и поимања националне безбедности. Незаобилазна су и разматрања нормативне теорије о космополитизму и комуни-та-

¹⁶ Edgar Moren, *Kako misliti Evropu*, Svetlost, Sarajevo, 1989., str.144.

¹⁷ Volc N. Kenet, *Teorija međunarodne politike*, Centar za civilno-vojne odnose i Alexandria Press, Beograd, 2008.

¹⁸ Joseph M. Grieco, „Anarchy and the limits of cooperation: a realist critique of the newest liberal institutionalism“, *International organization*, Vol. 42, No. 3 (Summer, 1988), pp. 485–507.

¹⁹ John J. Mearsheimer, „The False Promise of International Institutions“ *International Security*, Vol. 19, No. 3 (Winter, 1994–1995), pp. 5–49. и „Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War“ *International Security*, Vol. 15, No. 1 (Summer, 1990), pp. 5–56.

²⁰ Robert Jervis, „Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate“ *International Security*, Vol. 24, No. 1 (Summer, 1999), pp. 42–63.

²¹ Robert O. Keohane and Joseph S. Nye, *Power and Interdependence: World Politics and Transnational Relations*, Little, Brown, Boston, 1977.

²² John Baylis and Steve Smith, *The Globalization of World Politics – An introduction to international relations*, Second edition, Oxford University Press, London, 2002, pp. 205–9 и у Ljubiša R. Mitrović, *Balkan granica i most među narodima*, op.cit., str. 31–42.

ризму са питањима етике у међународним односима (Џ. Ролс),²³ затим радови критичке – Франкфуртске школе у вези социјалног и политичког комплекса, концепта хегемоније и анализе светског поретка (Р. Кокс),²⁴ еманципације (К. Бут),²⁵ активизма кроз радикалну демократију и сарадњу кроз комуникацију-дискурс етике (Ј. Хабермас и А. Линклатер).²⁶ Значајна су и постмодернистичка разматрања деконструкције и поновног читања „вештачки“ конструисаних идеја и концепата, генеологије и сл. (Џ. Дерида и Р. Ешли),²⁷ као и ставови феминистичке теорије либералне, марксистичке, постмодерне и „стендпоинт“ мисли о правима жена, капитализму и патријархату, конструисању родних типова и питању рода, конструкцији мушког знања (М. Залевски) и др.²⁸

Читав процес генерисања мисли о међународним односима, а тиме и безбедности, рачва се у два правца, аналогно рачвању друштвеним процесима: у правцу *обједињавања* и *уситњавања*. Први правац рачвања огледа се у покушају синтетизовања фундаменталистичких приступа, односно медијацији сазнања нео-нео дебатника реализма и либерализма у јединствену и унапређену целину, чему су склони социјални конструктивисти (А. Венд).²⁹ Други правац рачвања чини неуједначено мноштво правца мишљења који теже ка уситњавању, а у неким случајевима потпуном одбацивању темеља фундаменталистичких приступа. Једина заједничка карактеристика ових правца је не- спојивост промишљања о друштву и безбедности. Приказујући их у литератури као рефлективисте³⁰ којима начелно припадају заговорници критичке теорије, нове нормативне теорије, постмодернизма, феминизма, постпозитивизма, глобализације, „зелених“ и др. настоје да радикалном критиком и одбацивањем досадашњег појмовно-категоријалног одређења науке о међународним односима и науке о безбедности, као експланаторних тј. „објашњавајућих“, антифундационистички прекомпонују промишљање науке о међународним односима (безбедности).

Плурализам теорија и правца мишљења у науци о међународним односима и науци о безбедности није одраз суштинске анархичности природе ових наука. Није ни показатељ негативних или декадентних трендова у поимању света, његових закономер-

²³ John Rawls, *A Theory of Justice*, The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts London, 1971.

²⁴ Robert W. Cox, „Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory” op.cit., pp.126–55.

²⁵ Ken Booth, „Security and Emancipation”, *Review of International Studies*, Vol. 17, No.4 (October 1991), pp. 313-326 i Columba Peoples, „Security after emancipation? Critical Theory, violence and resistance”, *Review of International Studies*, august 2010, on-line edition, pp.1–23.

²⁶ Andrew Linklater, „Towards a sociology of global morals with an ‘emancipatory intent’”, *Review of International Studies*, (33) 2007, pp.135–50.

²⁷ Richard Ashley, „The Geopolitics of Geopolitical Space: Towards a Critical Social Theory of International Politics”, op.cit., pp.403–34.

²⁸ Jane L. Parpart and Marysia Zalewski (ed.), *Rethinking the Man Question: Sex, Gender and Violence in International Relations*, Zed Books, London, New York, 2008.

²⁹ Alexander Wendt, „Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics”, *International Organization*, Vol. 46, No. 2 (Spring, 1992), pp. 391–425. i „Constructing International Politics” *International Security*, Vol. 20, No. 1 (Summer, 1995), pp. 71–81.

³⁰ John Baylis and Smith Steve, *The Globalization of World Politics – An introduction to international relations*, op.cit., pp. 229–42.

ности и односа. Он је у најблажем смислу *дихотоман*. С једне стране, он нам указује на истинско плуралистичко устројство људске природе која је суштаствени елемент устројства света, његових промена и развоја. Унификације, обједињавања и уливања светских процеса заједно са сепарацијама, разједињавањима и преливањима чине људску историју у њеном ходу кроз време, као и питање рата и мира стално актуелним. С друге стране, плурализам теорија и праваца мишљења је одраз времена које карактерише истовремено постојање и међуделовање старих и нових узуса.

Плурализам теоријских перспектива истовремено омогућава сагледавање проблема на више начина, али нам због очигледне супротстављености и додатно отежава избор најпримеренијег или бар најмање лошег концепта (националне) безбедности. И поред наизглед отежавајућих околности избора, питање није како ћемо смањити број саставних делова таквог плурализма, често само да би остварили природу моћи за укрупњавањем и силином. Много је важније шта ћемо и колико научити од тог мноштва идеја и мишљења. Питање је и да ли хоћемо да разменом разноликости плурализма идеја и теорија путем конструктивног преговарања дођемо до унапређеног мишљења и оптималног избора концепта националне безбедности или ћемо безглаво побећи са страхом од разноликог и другачијег?

Србија на безбедносним размеђима

Стање у Србији, у безбедносном смислу, крајњи је одраз стања у региону, Европи и свету. Без надмене егоцентричности Србија реагује „пупчанички“, као и сви други саставни ентитети светског поретка, на стање и на начин на који реагује и сам светски поредак. То стање одсликава промена, хетерогеност, глобализација, настанак нових субјеката и међусобних односа, односно револуција плурализма у свим деловима друштва и живота. Различитост се понајвише огледа у обиму утицаја, величини пресликавања и јачини ехо ефекта које светски поредак оставља на своје саставнице, као и повратан ефекат саставница на светски поредак. Различитост се огледа и у међузависности која показује све предности и све мане које ти саставни делови, као субјекти, имају. И то се показује отворено, бескомпромисно и брзо. Балкански народи, нарочито српски, на један есхатолошки начин перципирају тај поредак ствари, што нам говори и вишевековно историјско памћење и искуство.

Када је Србија у питању, до изражаја долазе хетерогеност, слојевитост и плуралистичност њеног друштва, спољних и унутрашњих међуодноса. До изражаја долази њено позиционирање између процеса модернизације и ретрадиционализације, прошлости и будућности, постојање социо-политичких формација које нас упућују на постојање особеног развоја који је тесно везан за регион Балкана, утицај великих сила и (не)делање властитих елита и интелигенције. Она у себи истовремено садржи изражену индивидуалност и осећај за заједништво, склоност ка бунтовништву и смиреноумљу, показује загрљене предности и слабости у сваком свом саставном делу. Зато је опирање Србије за неки од постојећих концепата безбедности, у условима хетерогености и слојевитости српског друштва и динамичног међународног окружења утолико теже и од суштаственог значаја за изградњу његове безбедности и безбедносног идентитета. То није само политичко питање легитим-

них представника власти и друштвених елита, већ питање које ће увек имати многоструких утицаја, димензија и субјеката са различитим пројекцијама позиционирања националне безбедности у друштвеном контексту.

Постојећи концепт националне безбедности Србије је, у највећем делу, резултат интелектуалних напора институција државне управе, првенствено одбране, путем упоредне анализе, аналогije и парцијалне примене искустава различитих земаља. У почетку су предмет разматрања била и методолошка и организациона решења великих сила, а касније земаља које су по чиниоцима које одређују њихов субјективитет, као што су величина територије, број становника, економска моћ, издвајања за бруто национални доходак, одбрану и сл. најсличније Србији. У том подухвату епистемолошка заједница Србије и њени потенцијали били су укључени, на посредан начин, путем јавне расправе, али не и непосредним учешћем у стварању концепта.³¹ Питање на које покушавамо да одговоримо јесте да ли је такав плурализам стања, идеја и промишљања могуће помирити како би се дошло до најоптималнијег решења за концепт националне безбедности? Ако је могуће, онда како? Да ли је у таквим условима могуће створити безбедносну заједницу, кохерентну на унутрашњем плану и одговарајућу, конструктивну и корисну на спољњем плану? И, на крају, где се налази *безбедносни кључ* за Србију?

Спољна и унутрашња револуција плуралистичности, у којем се Србија у безбедносном смислу налази, индуктивно се преноси и на њено (не)опредељење за одређени концепт (националне) безбедности. Посматрано теоријски, садашња потрага за концептом (националне) безбедности Србије претежно је на размеђу три теоријска приступа: *контингентног реализма, либералног институционализма и светскосистемске теорије*. Одређених утицаја има и феминистичка теорија кроз принципе родне равноправности, али она неће бити сагледавана у овом раду. Међутим, испољавање наведених теоријских праваца није резултат свесног, рационалног, опредељењућег избора и њихове примене од стране субјеката креирања садашњег концепта националне безбедности. Пре би се рекло да је испољавање наведених праваца сагледавање „концепцијске стварности“ Србије из угла научне теорије. Овде долазимо до академски полемичке тачке, коју нећемо разрађивати у овом раду, о односу теорије и праксе и питања да ли теорија ствара праксу или пракса ствара теорију? Такође, извесно је да ће наведени приступи и њихова артикулација у виду *концепата колективне одбране, кооперативне безбедности и војне неутралности*, и у блиској будућности одређивати потрагу Србије за безбедношћу.³²

Наведени теоријски приступи и њихове концепцијске артикулације безбедности не упућују нас на недељиву истину, већ сагледавају шта је то по њима важно у вези с безбедношћу као предметом истраживања. Препознајући претежност њиховог испољавања у понашању Србије може се рећи да применом *контингентног реализма* Србија уважава основне претпоставке Волцовог структуралног реализма и неореали-

³¹ Milan Karagaća, „Strategija nacionalne bezbednosti – kompromis između stvarnog i mogućeg“, *Međunarodna politika*, god. LX, br. 1136, oktobar-decembar 2009, str. 9. i Радослав Гађиновић, „Стратегија националне безбедности стратешки документ државе“, *Национални интерес*, година V, вол. 6, број 3/2009, стр. 202.

³² Концепт колективне одбране (НАТО), кооперативне безбедности (заједничка спољна и безбедносна политика ЕУ и руска иницијатива за нову европску безбедност) и војне неутралности пет земаља ЕУ (Аустрија, Финска, Ирска, Малта и Шведска) и Швајцарске.

зма о структурној анархији међународног система, опстанка у таквом међународном окружењу ослонцем на властите снаге, важности националних интереса, иако витални национални интереси нису дефинисани,³³ и при томе формира структурну и функционалну стратегију националне безбедности и низ стратегија које дотичу безбедност и одбрану. Посебно место у јавном дискурсу придаје важности суверенитета и територијалног интегритета, нарочито у вези са Косовом и Метохијом. Оптимистички одбацује реалистичку тврдњу да је држава мотивисана за надметање и „релативну корист“ и показује готово на сваком кораку спремност за међудржавну сарадњу.

Да ли Србија треба да тежи ка моћи или сарадњи, или моћи путем сарадње или сарадњи уз одсуство моћи? Систем вредности и опредељујуће безбедносно понашање, у којем доминира моћ без обзира на то да ли је она схваћена на реалистички начин као конвенционална сила, као способност или мека моћ, у ствари највише одговара моћним државама које ту моћ, у тако устројеном систему могу да испољавају и у којем их други препознају, уважавају или признају. Моћ треба препознати, али се ње не треба плашити. Наметање моћи и у садашњем систему безбедности треба разумети, али је не треба прихватити. Земљама без тако конципиране моћи, тј. малим земљама стоје на располагању принципи либералног институционализма и одбрамбеног реализма. У њима је сарадња изнад моћи, преговарање изнад сукоба, а међународно (јавно) право и поред свих мањкавости принципијелни ослонац.

Пракса је указала да доминантни субјекти политичког Запада прагматично уважавају позиционирање путем моћи, али не и путем насиља, као и оно које угрожава њихове економске и политичке интересе. Да ли је позиционирање тако стечене моћи могуће унети или остварити унутар њихове вредносно-безбедносне заједнице, то је сасвим друго питање. У таквим условима велике силе могу промену позиционирања или баланса моћи, али и става, третирају као нарушавање баланса моћи и увођење у стање несигурности и нестабилности међународног система безбедности, чији су они модератори. У противном, водећи се реалистичком перцепцијом, могу употребити „право јачег“ на отворен или прикривен начин, настојећи да стање доведу у *status quo* у којем они преовлађују и којег „контролишу“ на начин да „слабије“ државе настоје или неутралисати или увући у властиту политичко-безбедносну орбиту. Зато се намеће потреба артикулације стечене моћи субјекта који је ван „крuga великих земаља“ како не би изазвао сумњу, подозрење или безбедносну дилему (нпр. случај развоја нуклеарних потенцијала Ирана). Моћ коју би Србија стекла нпр. развојем енергетских, инфраструктурних и комуникационих капацитета морала би бити у неку руку препознатљива и предвидива за међународно окружење, али би делимично морала уважити и поједине интересе путем непосредног учешћа у расподели рада и добити. Истовремено би са таквом моћи морало ићи и поседовање властитог безбедносног изражаја који би на најбољи начин штитио плурализам међународних и националних интереса, али и који би могао да искористи потенцијале које Србији пружају геостратешки положај на цивилизацијском размеђу Балкана. У прилогу наведеном иде и поставка да је безбедност Србије условљена безбедношћу Европе и обрнуто, као и подударност основних спољнополитичких принципа и вољност интереса са великим силама ван евроатлантског потеза, попут Руске Федерације или Кине.

³³ Радослав Гађиновић, „Стратегија националне безбедности стратешки документ државе“, оп.цит., стр.208. и Зоран Кековић, „О Нацрту стратегије националне безбедности Републике Србије – критички прилог за расправу“, *Војно дело*, год. LXI, бр. 2/2009, Београд, стр. 101.

У случају **либералног институционализма** Србија придаје посебно место међународним институцијама, нарочито онима које се баве питањем безбедности (ОЕБС, ЕУ, НАТО), али и различитим безбедносним иницијативама које су махом покренуле земље политичког Запада. Србија истиче да је њихова улога за ширење безбедности или бар перцепције безбедности од изузетног значаја за регион Балкана и њу саму, и подржава све институционализоване облике међудржавне сарадње на билатералном и мултилатералном нивоу, како би унапредила регионалну и међународну безбедност. Препознаје, како су Коен и Мартин рекли, да „институције могу да обезбеде информације, смање трансакционе трошкове, учине закључке много кредибилнијим, установе тачке сусрета ради координације и уопштено речено, омогуће функционисање реципроцитета“.³⁴

Подстакнута добрим резултатима развоја ЕУ, нарочито након хладног рата, Србија посебно вреднује огромне ресурсе које су земље чланице ЕУ уложиле несумњиво верујући у предност међународних институција да путем економије обезбеде стабилност, за неутрализацију историјских антагонизама и спречавање рата, тј. осигуравање „бокова“ безбедности. Међутим, не можемо заборавити огроман стабилizacionи и идеолошки фактор на токове западне Европе у току и после хладног рата које су САД имале, као велика сила, директним утицајем свог војног, политичког и економског присуства на европском тлу. Либерални институционалисти верују да институције овога типа не могу спречити рат и тиме прихватају снагу војне моћи држава, али верују да могу нивелисати „страх од преваре“ настао као резултат неравноправне добити произашле из сарадње, која је толико често наглашава на код реалиста као природа државе у стању међународне анархије.

Србија верује да би међународне институције требало да функционишу на бази реципроцитета и ако је пракса показала тачност Волцове неореалистичке тврдње да велике силе и даље одређују природу међународног система.³⁵ Иако нису постигле „вечни мир“, међународне институције и даље имају значајну улогу у ограничавању ускогрудних калкулација држава и супротстављених интереса. Промовисањем слободног тржишта и трговине као „суштински мирољубивога“ алата који не води рату, оне настоје да путем међународне институционализације достигну што је могуће већи ниво сарадње међу државама, подстичући принцип „апсолутне добити“.

Насупрот либералима, *светскосистемска теорија*, настала под окриљем неомарксистичке теорије, артикулише тезу да ширење капитализма и акумулација капитала доводи до генерисања нестабилности и сукоба. Сматрају да држава није најважнији субјект међународних односа, да позиционирање и државе и класа унутар капиталистичке светске економије одређује њихово међусобно понашање и односе доминације. Такође, тврде да се тако устројен систем мења, да је историчан, тј. да има своју просторност, време, цикличне ритмове, свој почетак, крај и контрадикторности (Валерстајн),³⁶ као и да од одабране *стратегије развоја* зависи про-

³⁴ Keohane O. Robert and Lisa L. Martin, „The Promise of Institutional Theory”, *International Security*, Vol. 20, No.1 (Summer, 1995), p. 42.

³⁵ Kenet N.Volc, *Теорија међународне политике*, op.cit., str. 213–31.

³⁶ Stephen Hobden and Richard Wyn Jones, „Marxist Theories of International Relations”, u: John Baylis and Smith Steve, *The Globalization of World Politics – An introduction to international relations*, Second edition, Oxford University Press, London, 2002, pp. 206-8.

изводња одређеног типа друштва. Валерстајнова тврдња о постојању доминирајућег и *експлоататорског центра* (економски доминантне капиталистичке земље), *експлоатисане полупериферије* као фактора стабилности таквог система и *периферије* посредно упућује и на могућност аналогije са постојањем, у таквим условима, одређеног типа (концепта) безбедности, у складу са позиционирањем државе у светској економији. Светско-системска теорија развој Србије види условљен њеним местом у међународној подели рада, као и да српско друштво пролази кроз процес кристализације нове друштвене структуре. По тој логици такво стање ће усмеравати и њену перцепцију безбедности и безбедносног идентитета, који је због хетерогености и слојевитости српског друштва и даље транзиторног карактера, јер прошлост и даље одређује његову садашњост и будућност. Проблем представља и њено позиционирање као државе на светској полупериферији и европској периферији, као интегралног дела зависних друштава европског и светског Југа у којој доминира стратегија зависне модернизације и реверзибилне транзиције, које у основи имају неолибералну концепцијску одредницу.

Србија у својој потрази за безбедношћу препознаје, признаје и тежи ка моћи на псеудореалистичан начин, покушавајући да се у сваком тренутку макијавелистички прилагоди датим неповољним околностима и тако покуша да максимализује свој интерес. Интересантно је да своју квазиреалистичку позицију настоји да постигне из неолибералног и либералноинституционалистичког угла истовременим инсистирањем на отвореном и либерализованом тржишту, поштовању међународног права, људских права, па чак и заштити животне средине и ако то често њеним политичким интересима, процењеним енергетским потребама и технолошко-индустријској неразвијености не одговара.

Оваква наизглед концептуална неконзистентност није неприципијелна. Она је дедуктивни условљен одраз снага на савременој међународној сцени, слабости Србије и њене политичке, безбедносне и економске разуђености на унутрашњем плану. Истовремено, она је одраз њене унутрашње слојевитости која се индуктивно преноси и на њену неопредељеност за концепт националне безбедности, остављајући простор за бројне спекулације и процене.

Регионализам, идентитет и суверенитет

И поред наведених теоријских приступа којима бисмо могли на систематизован начин да опишемо понашање Србије у погледу одређења властите националне безбедности, не смемо занемарити велики утицај који остварују европске интеграције и пројектовање чланства Србије у ЕУ. Решење за безбедносна и друга питања се све чешће траже у *регионалним интеграцијама*, које ублажавају сукоб спољних и унутрашњих процеса, посебно изражен под утицајем процеса глобализације, нарочито оних делова глобализације које карактеришу истовремено обједињавајући и дезинтегришући процеси, трансграничност, злоупотребе и инструментализације ради остварења доминације, као и унутрашњи процеси етничке, верске или расне поделе. Наде се полажу у регионализацију и због претпоставки да подстичу економско повезивање, да стварају претпоставке за економске, политичке и безбедносне уније, као и да

земље доводе у равноправнији економски и политички положај на међународном плану. Као покриће за наведене тврдње користе се институционална искуства и аналогја са интеграционим процесима унутар ЕУ – европским интеграцијама.

Према Љ. Митровићу на геостратешком простору Балкана, а тиме и Србије, изражена су четири приступа регионализацији: *први*, иницијатива САД тзв. SECI³⁷ која се критикује због инструментализације простора Балкана у интересу САД, уз коришћење политичког оквира ЕУ (европске интеграције) и Турске; *други*, аутохтони приступ ЕУ – кроз политику условљавања у процесу приступања и придруживања за потенцијалне нове чланице, али и на унутрашњем плану ЕУ; *трећи*, пансловенска заједница и *четврти*, аутономна иницијатива балканских земаља. Без обзира на политички или економски предзнак наведених регионализација заједничко им је да јачају процес демократизације и решавања спорова, криза и сукоба мирним путем, подстичу иницијативу и јачају субјекте који делују на простору Балкана, подстичу да се путем сарадње проналазе упоредне предности, пронађе снага и способност како би земље региона постале равноправни партнери другим регијама и центрима моћи у политичким, економским и безбедносним процесима и тиме стекле регионални идентитет ради обједињавања заједничких акција на простору региона.³⁸

Следствено наведеном, интересантно је поимање Јустина Розенберга о суверенитету и анархији у међународним односима, који тврди да су и суверенитет и стање анархије у међународним односима резултат капитализма и као друштвеног и као производног система, а не природа међународних односа, као и да тако замишљен суверенитет и анархија у потпуности одговарају логици капитала. Настанком суверенитета од држава са капиталистичким тржишним уређењем суштински је „издвојен“ процес производње и ако су државе од Вестфалског мира и даље имале извештан посредан утицај на производњу. На тај начин држави је остала чисто „политичка“ улога, док је економија (производња) свој еволутивни пут наставила сепаратно од државе од које је тражила или заштиту или подршку за нове продоре. Капиталистичка предузећа су се од тог момента кретала у међународном пољу са много више аутономије у односу на државну контролу.³⁹ Из наведеног произилази да капитал односи не само да су створили предуслове за настанак суверенитета држава, већ данас тај исти суверенитет „раслабљују“ доводећи државе и друштва у опасност од различито степенованих облика насиља (сукоба). Како српско друштво и његове елите, а с њим и држава, препознаје суверенитет као национални интерес и вредност коју треба штити националном безбедношћу, остаје да се види како ће то у савременим, несталним међународним односима и међународној економији Србија то и успети.

Поред питања суверенитета као штићене вредности, савремена Србија, као и многе друге земље и народи, суочена је и са проблемом очувања културног, духовног и националног идентитета. Самим тим, питање очувања идентитета је уско везано за његову ослабљеност и малу одрживост у условима мондијализације, као превасходно политичког процеса и глобализације као превасходно економског про-

³⁷ SECI, *енг.* Southeast European Cooperation Initiative, види: <http://secinet.info/>

³⁸ Види: Љубиша Митровић, „Импликација различитих стратегија друштвеног развоја на националну безбедност земље“, у: Радослав Гађиновић (ур.), *Србија – изградња националне безбедности*, књига III, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 53., 92–93., 100–1, 106–16 и 124.

³⁹ Stephen Hobden and Richard Wyn Jones, „*Marxist Theories of International Relations*“, op.cit., pp. 218–19.

цеса. Реакције на ове процесе тако растрешеног, али не и несталог идентитета су различите. На једној страни, државе, нације и народи могу реаговати аутархијом, изолацијом и повлачењем. На другој страни, могу реаговати разним облицима нестабилности, револуционарном контраакцијом, наглошћу и, на трећој страни, могу реаговати интеракцијом, здравом отвореношћу, комплементарношћу традиционалног и модерног. Начин реаговања је контингентан (услован) и зависи од интензитета наведених спољних утицаја, али и од правовремених поступака и стварања предуслова од стране државе, будности друштвених елита и појединачно грађана, тј. припадника народа. Развој и опстанак културног, духовног и националног идентитета у тесној је вези са избором одговарајућег концепта националне безбедности, а тиме и развој постојећег или настанка новог безбедносног идентитета.

Сарадњом до безбедносне заједнице

Оно у чему се преклапају поставке претходно наведених теорија и оно што бисмо могли назвати *безбедносни именитељ* у случају Србије јесте могућност остварења сарадње и извесног степена заједништва, који би могли да омогуће смањење предуслова за избијање насилних сукоба, па чак и трајан мир. Постоје три перспективе које произилазе из замисли о сарадњи, а окренуте су постизању или очувању мира: *колективна безбедност* (колективна одбрана), *безбедносна заједница* (кооперативна безбедност) и *безбедносни режими* (безбедносни комплекс).⁴⁰ Задржаћемо се на другој перспективи, односно замисли о безбедносној заједници⁴¹ коју је развио Карл Дојч и њеном темељу, тј. кооперативној безбедности⁴² или сарадњи у безбедности.

Увећана свест држава да се национална безбедност и њени циљеви једино могу постићи кроз сарадњу, која је последично увезана са регионалном и глобалном безбедношћу, настала је као резултат поглавито међудржавних односа. Потврђено је да се путем уређене сарадње лакше и дугорочније остварују циљеви унутрашње и спољне политике, истовремено постиже апсолутна добит, увећава поверење, постиже мањи степен сукоба интереса који се решавају политичким и дипломатским средствима, што у целини ствара услове за већи степен извесности, стабилности и безбедности држава и друштава која су у процесу сарадње. И поред изразите тежње ка сарадњи, не можемо игнорисати тензију која настаје између националних, међународних и глобалних процеса, као и чињеницу да су национални интереси и даље кључна преокупација за државе. Односно, чињеница је да се упоредо са реториком и праксом сарадње спроводе стратешке калкулације моћи, као и да се одржавају знатне конвенционалне и нуклеарне војне снаге. Наведено ће за извесно време и даље остати саставни део понашања држава, што представља својеврстан *безбедносни апсурд*. Он одсликава одсуство воље и интереса великих зема-

⁴⁰ Terry Terriff, Stuart Croft, Lucy James and Patrick M. Morgan, *Security Studies Today*, op.cit., pp. 25-8. и у заградама допунио аутор – не подразумева поистовећивање.

⁴¹ Karl W. Deutsch, *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, ed. al. Princeton University Press, Princeton, 1957.

⁴² Richard Cohen and Michael Mihalka, *Cooperative Security: New Horizons for International Order*, George C. Marshall European Center for Security Studies, Marshall Centre Paper No.3, Garmisch-Partenkirchen, 2001.

ља да достигну сагласност, како Џон Бејлис каже, о „потпуном прихватању идеје кооперативне безбедности као темеља националне стратегије“.⁴³

Сарадњу у безбедности (кооперативну безбедност) карактерише вредносна блискост, али не и једнакост, заједнички, али не и идентични циљеви, апсолутна добит и одсуство сумње. Због својих развојних домета она може бити везивни елемент између идеја и покушаја превазилажења безбедносне дилеме и успостављања трајне мирољубиве сарадње. Она може да представља „одређену повољну околност“, како то наводе Дојч у Розенау,⁴⁴ из које међународна сарадња прераста у међународно удруживање, тј. заједништво (*eng.* цоммунити). „Дух заједништва“ постиже се међусобном комуникацијом, у којој преговарање има суштинско и преовлађујуће место. Таква комуникација и преговарање представљају инструмент којим се ствара поверење да ће се спорови, кризе и настали сукоби решавати искључиво мирољубивим средствима, као и да ће промене бити искључиво мирољубивог карактера.⁴⁵ Уколико таква комуникација покаже позитивне резултате она постепено еволуира у говор заједништва, која подржана конкретним активностима води ближе „интегрисању“ људи и институција, и условном стварању тзв. *безбедносне заједнице*. Важно је напоменути да процеси интеграције и безбедности по себи нису ствар времена, него услова у којима се одвијају и који преовлађују.⁴⁶ Такође, Дојчови налази се преклапају са постмодернистичким поимањем „дискурса комунитаризма“ као замене за „дискурс моћи“, који је доводио до стварања савеза и водио, у крајњем, до рата. Суштина овог полазишта јесте да је реалистички начин размишљања, на који су индивидуе, државе и региони научени да размишљају, могуће „заменити“ новим програмом који у основи има норму заједништва на основу којег ће они научити да сарађују једни са другима. Као директну последицу такве интерпретације, која би била потпомогнута епистемолошком заједницом, постмодернисти виде у унапређивању глобалне безбедности и настанку много мирољубивије глобалне политике.⁴⁷ Такође, представник критичке теорије, Хоркхајмер нас упућује да оно што реалисти представљају као „чињенице“ тј. да је свет заснован на моћи у којима моћни владају, у ствари представља производ специфичних „друштвених и историјских оквира“ на којима су утемељене традиционалне теорије.⁴⁸ Речи свакако треба да прате дела, као што безбедносни ставови исказани документима треба да прате мере јачања међусобног поверења. Немогуће је у дискусној етици говора (Хабермас) задржати само позитивистичко „оно што јесте“ и избацити нормативно „оно што би требало бити“, али је могуће рационалном дебатом доћи до консензуса и одговорности дебатних страна.

⁴³ John Baylis, „International and Global Security“, in: John Baylis and Smith Steve, *The Globalization of World Politics – An introduction to international relations*, op.cit., p. 274.

⁴⁴ James N. Rosenau, „New Dimensions of Security: The Interaction of Globalizing and Localizing Dynamics“, *Security Dialogue* 25, No.3, September 1994, pp. 255–81.

⁴⁵ Blažo M. Radović, *Moć i nemoć pregovaranja*, Biblioteka Educatio, Zadužbina Andrejević, Beograd, 2010.

⁴⁶ Karl W. Deutsch, *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, op.cit., str. 6. i Charles L. Glaser., „Realists as Optimists: Cooperation as Self-Help“, *International Security*, Vol. 19, No. 3 (Winter, 1994–1995), p. 51.

⁴⁷ John Baylis, „International and Global Security“, op.cit., p.267.

⁴⁸ Исто, стр. 235.

Једноставним укидањем „дискурса моћи“ нећемо добити „дискурс заједништва“, већ револуцију са непредвидивим последицама, често називан „вакуум власти“ или „вакуум у безбедности“. Треба настојати да се превазиђе поимање, говор и испољавање моћи, али је за веровати да оно никада неће бити напуштено. Свакако, један од начина је да говору заједништва нормативистички придодемо проширено значење као „говору добра“ и да му дамо предност у односу на „говор моћи“. И када се моћ испољава са друге стране, чак и приликом њене материјализације у виду насиља, агресије, сукоба и сл. не би требало напустити говор добра (заједништва). То не значи да је принцип самоодбране напуштен, да нема одбране од насиља, да нема супротстављања агресији. То значи да је промена дискурса могућа уколико принципијелно посматрамо говор заједништва, као говор добра, да му дајемо преимућство без обзира на отежавајуће околности или право на материјализовану одбрану или отпор. У противном, неће доћи до настанка извесне разлике у односу на „говор моћи“, апсолутне добити и крајњег учинка – еволуционе промене поимања и деловања безбедности.

У случају Србије то значи доследну билатералну и мултилатералну сарадњу у практиковању и очувању националне безбедности путем говора заједништва и поткрепљујућег понашања на међународној безбедносној сцени, у смислу кооперативне сарадње са другим државама. На ширем плану то подразумева праћење трендова у развоју тзв. „глобалног друштва“, различитих видова ризика, попут оних који су ван домашаја било које државе, као што су глобално загревање и загађење, природне катастрофе и технички (нуклеарни) акциденти. На ужем плану, посебно због заинтересованости Србије за придруживање Европској унији, то подразумева праћење интеграционих и других токова у ЕУ, који се односе на политичке и безбедносне оквире који превазилазе поредак заснован на националним државама.

Утемељујућа пракса, на којој је своја запажања заснивао и сам Дојч, указује да је „безбедносна заједница“ полазиште ширег друштвеног удруживања и заједништва. Да ли ће та безбедносна заједница прерасти у *амалгамирану* или *плуралистичку безбедносну заједницу* у многоме зависи од одржавања и природе интегративног процеса.⁴⁹ Амалгамиране безбедносне заједнице представљају „добро интегрисану националну државу“, али и стапање више држава у једну већу јединицу или постојање више држава са заједничким институцијама, док плуралистичку безбедносну заједницу чине независне државе чије им вредности и идентитети, као и предвидљивост понашања омогућавају висок ниво сарадње у безбедности, посебно долажењем до споразумних решења мирним путем. Заједничке вредности, норме и институције саме по себи не уклањају могућност сукоба, као што тврди Б. Расет, теоретичар „демократског мира“⁵⁰ али пружају већу извесност миру. Интересантни су подаци, настали као резултат обимног истраживања, да амалгамиране заједнице које су настале без интегративног процеса, тј. које су оформљене али се нису на унутрашњем плану интегрисале, нису никада постале безбедносна заједница, као и то да амалгамиране заједнице нису постале интегрисане у више од половине ситуација у којима су војна освајања коришћена за њену промоцију. Такође,

⁴⁹ Karl W. Deutsch, *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, op.cit., p. 59.

⁵⁰ Bruce Russett, Christopher Layne, David E. Spiro, Michael W. Doyle, „*The Democratic Peace*“, *International Security*, Vol. 19, No. 4 (Spring, 1995), pp. 175.

страх од рата или припреме за рат спречавају процес интеграције, а самим тим и могућност да до безбедносне заједнице уопште и дође.⁵¹

Само у 20. веку на простору Балкана одиграло се шест сукоба великих размера⁵² уз непосредно или посредно учешће Србије и њеног становништва, што је историјски баласт за било какво формирање или укључивање у безбедносне заједнице. У 20. веку формиране су три Југославије⁵³ као амалгамиране безбедносне заједнице које нису биле у потпуности интегрисане, због чега је њихово разбијање, распад или разлаз условио у већини негативно политичко и безбедносно памћење. То је нарочито изражено у случају прве две творевине због великих људских жртава, душевног бола становништва, материјалне штете, разарања и пропуштеног века за мир и развој. У њима су сви били губитници. Интересантно је да сви народи и грађани новостворених држава на простору бивше СФРЈ, и поред негативног искуства са амалгамираним заједницама, теже као Европској унији, која наличи амалгамираности Југославије, мада их је тешко, на аргументован начин, довести у аналогну релацију.

Посебно интересантно је да су на октроисан и револуционаран начин све три амалгамиране заједнице (Југославије) настале и нестајале, и то после великих ратних сукоба, што иде у прилог Дојчовој тврдњи. Такође, степен вештачког убрзавања процеса амалгамирања довело је до вештачког имитирања интегрисаности тј. до настанка квазиинтегрисаности такве безбедносне заједнице. Имитација је подстицана ограниченошћу друштвених елита, али и искључиво резултатски оријентисаном влашћу. Окренутост искључиво успеху, доводи до несагледавања ширине захвата и последица које тај захват изазива већ окренутост претежно уским, парцијалним интересима. Често долази и до вештачки стимулисаног и подстрекаваног притиска над процесним током интеграције. Данас је то изражено на примеру парламентарних демократија нарочито због краткоће изборног циклуса легитимне воље грађана (3–5 година). Сваки процес, па и интегрисање безбедносних заједница у својој природи поседује и временски период „сазревања“, аналогно природи људске свести која се много спорије прилагођава новитетима него што је то случај нпр. са токовима технолошког развоја или финансијским трансакцијама. То не значи да ће временски ток интегрисања безбедносне заједнице трајати у недоглед. Његова динамика, као што је и Дојч потврдио, зависи од датих околности. Зато се они који усмеравају процес и они који учествују у његовој реализацији позивају на осећај и меру, добру процену и одговорност за процес интеграције од чије успешности зависи и настанак и опстанак безбедносне заједнице.

То води ка промишљању да наглост, а не постепеност, у стварању повољног окружења за интеграцију, је поред осталих чинилаца условила неинтегрисаност безбедносних заједница у којима је Србија имала удела, изванредан степен сталне политичке нестабилности и каснијег нестајања. Самим тим, постепеност се намеће као приступ Србије у изградњу или учешћу у изградњи било ког типа безбедносне заједнице. Стратешком логиком „корак по корак“ требало би осмишљавати учешће Србије у жељеним безбедносним заједницама, градити безбедносни идентитет и осећај за-

⁵¹ Исто, pp.6 and 28.

⁵² Први и Други балкански рат, Први и Други светски рат, Грађански рат на простору бивше СФРЈ и Косовски рат (НАТО агресија на Савезну Републику Југославију).

⁵³ Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца – касније Краљевина Југославија, Социјалистичка Федеративна Република Југославија са својим претходним уставним менама и Савезна Република Југославија.

једништва. Како је идентитет, сам по себи, често нејасан, готово флуидан и концепцијски ирационалан и уз то подложен манипулацијама, морамо водити рачуна да у хетерогености српског друштва то може додатно да отежа опредељење где и на који начин се безбедносно одредити. Манипулација и политизација безбедности и безбедносног идентитета представља ризик по сарадњу у безбедности. У том случају они постају препрека за комуникацију, упознавање и познавање. Тада престају да буду сврховити и постају самодовољни и подређени уским циљевима моћи друштвених група. Тада безбедност и безбедносни идентитет престају да пружају сигурност, извесност, заштиту и уносе талас егзалтичне промене, нестабилности и сукоба. Тим пре, постепеност, прилагодљивост и стална свест о објективном стању српског друштва и степену његове интегрисаности са вредностима безбедносне заједнице којој тежимо или коју стварамо је од посебног значаја. Она би требала бити преовлађујуће опредељење, водилца и критеријум евентуалног избора и приступа некој безбедносној заједници, као и при избору концепта националне безбедности.

Вишеслојним сагледавањем и смисленим вођењем процеса мишљења о безбедности друштва водиће нас до релативног закључка, максимума мисли у датом тренутку, који је довољно добар за примену, али и довољно отворен за даљу промену и надоградњу. Иницијатива, активно деловање и артикулација процеса промене који, према Хабермасу, доводи народе (грађане) у стање свести у којем постоји сазнање о безбедносној заједници, помаже не само резултатски оријентисаном „притиску“ и активизму политичких елита већ и уважавању временског чиниоца, као обострано важних за успешно формирање, интегрисање и опстанак безбедносне заједнице.

Дакле, амалгамиране заједнице су у већини случајева функционално и суштински ограничене, што иде у прилог могућем опредељењу Србије, у овој фази развоја, за плуралистичку безбедносну заједницу. Има основа за тврдњу и да је плуралистичка безбедносна заједница извеснија, са већим степеном одрживости и опстајања. Она не претпоставља постојање и изградњу формалних савеза и пратећих институција као оквир који омогућава односе сарадње. Прихватљивије су из угла динамике и последичности стварања „духа заједништва“, односно немају прирону која неизоставно води нестабилности, насиљу и рату.

Закључак

Сложеност у условима глобализације одсликава се истовременим процесима обједињавања и фрагментације у готово свим аспектима савремених међународних односа и безбедности. Више него икада пре глобална дихотомија упоредо утиче на спољње и унутрашње прилике сваке земље, па и Србије. Реликтна прошлост, разноврсни интереси великих сила, устаљено и матрично понашање и реаговање остварује својеврстан притисак на друштвене токове на спољњем плану, док све израженија подвојеност, хетерогеност и слојевитост тај притисак на друштво остварује на унутрашњем плану. Теорије које се баве друштвом, самим тим и неподвојивим наукама о међународним односима и безбедности, покушавају да тежиштем на неком од делова друштва (безбедности) сагледају сву сложеност проблема. За сваку од њих у свету науке и праксе има места. Ниједна није занемарива, јер у постојећим плурализмима проми-

шљања о безбедности нека од њих може дати одговарајући и тражени одговор на питање који концепт безбедности треба одабрати и шта постижемо урамљивањем у одговарајући безбедносни концепт – националну безбедност? У најопштијем смислу то је потрага за принципима, структуром и системом који ће у реалном времену, у историјски прихватљивим околностима и међународном окружењу, пружити на одређеном нивоу извесност и предвидивост, а у ужем смислу безбедност и мир.

Избор концепта националне безбедности требало би да тражимо на вишеслојан начин, као што је и српско друштво вишеслојно и хетерогено. Можемо да трагамо испитујући властита аутохтона акумулирана искуства, особености наших садашњих прилика, али и у прилагођеној примени постојећих модела безбедности. Условности које постоје у земљи и региону додатно ће моделовати изградњу концепта националне безбедности који се са својим елементима (теоријом и праксом) ослања на национални и регионални развој.

На првом месту, концепт националне безбедности требало би да изрази односе према стратешком, партнерском и вишедимензионалном заједништву, који не подразумева искључиво савезништва, као елемент остваривања функције безбедности Србије. На другој страни, вишеслојан приступ могао би да помири различите друштвене потребе и интересе оличене не само у интересима политичких и привредних субјеката, већ и међународних елита и институција. Тиме, бар на нивоу безбедности, може доћи до помирења различитих интереса, али и хетерогеног јединства нашег друштва. Тако дефинисан, неједнозначан концепт, може повратно да утиче на стварање повољних претпоставки за друштвени развој земље, могуће унапређење стратегије развоја земље и тиме добро позиционирање у међународној подели рада као предуслова за стварање одређеног типа друштва које испуњава потребе и интересе грађана Србије, у интеракцији са динамиком унутрашњих и међународних односа. Концепт би требало да садржи одсуство сумње и доводи до безбедносне дилеме, путем говора и конкретних активности заједништва на очувању мира и стабилности, са преговарањем као средством мирног решавања спорова, криза и сукоба, у свом средишту. Употреба принципа кооперативне безбедности који се темеље на вредносној блискости и позиционој једнакости учесница, Србију и њене регионалне партнере опредељује да активно учествују у заштити заједничких вредности које деле у процесу стварања плуралистичке безбедносне заједнице. То подразумева развој политички и економски стабилног друштва, учешће у изградњи повољног безбедносног окружења на регионалном и глобалном нивоу кроз сарадњу, са крајњим исходом да се о безбедности више не мора ни говорити.

Наведено упућује на закључак да би Србија требало да на унутрашњем плану ствара, у безбедносном смислу, интегрисану заједницу, а споља плуралистичку, са регионализацијом као безбедносним кључем.

Литература

1. Baylis J. and Smith S.: *The Globalization of World Politics – An introduction to international relations*, Second edition, Oxford University Press, London, 2002, pp. 141–276.
2. Burchill S., Linklater A., Devetak R., Donnelly J., Paterson M., Reus-Smit C. and True J.: *Theories of International Relations*, Third edition, Palgrave Macmillan, Hampshire and New York, 2005.

3. Buzan B.: *People, States and Fear*, 2nd ed., Harvester Wheatsheaf, London, 1991.
4. Cohen R. and Mihalka M., *Cooperative Security: New Horizons for International Order*, George C. Marshall European Center for Security Studies, Paper No.3, Garmisch-Partenkirchen, april 2001.
5. Cox W. R.: *Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory* Millennium Journal of International Studies, June 1981, 10 (2), pp.126–55.
6. Deutsch W. K.: *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, ed. al. Princeton University Press, Princeton, 1957.
7. Dimitrijević V.: „Bezbednost i politička zajednica“, u: *Pojam bezbednosti u međunarodnim odnosima*, Savez udruženja pravnika Jugoslavije, Beograd, 1973.
8. Драгишић З.: *Национална безбедност – алтернативе и перспективе*, Српска политичка мисао, број 2/2010, год. 17. вол. 28, стр. 217–232.
9. Драгишић З.: „Система националне безбедности – покушај дефинисања појма“, *Војно дело*, год. LXI, бр. 3/2009, Министарство одбране Р. Србије, Медија центар „Одбрана“, Београд, стр. 162–176.
10. *Europe’s New Security Challenges*, eds. Heinz Gärtner, Adrian Hyde-Price and Erich Reiter, Lynne Rienner Pub, London, 2001.
11. Гађиновић Р. (ур.): *Србија – изградња националне безбедности*, књига III, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
12. Гађиновић Р.: „Стратегија националне безбедности стратешки документ државе“, *Национални интерес*, година V, вол. 6, број 3/2009. стр. 195–210.
13. Glaser L. C.: „Realists as Optimists: Cooperation as Self-Help“, *International Security*, Vol. 19, No. 3 (Winter, 1994–1995), pp. 50–90.
14. Grieco M. J.: „Anarchy and the limits of cooperation: a realist critique of the newest liberal institutionalism“, *International organization*, Vol. 42, No. 3 (Summer, 1988), pp. 485–507.
15. Jackson R. and Sorensen G.: *Introduction to International Relations – Theories and approaches*, Second edition, Oxford University Press, London, 2003, pp. 67–138, 227–66.
16. Jervis R.: „Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate“ *International Security*, Vol. 24, No. 1 (Summer, 1999), pp. 42–63.
17. Karagaća M.: „Strategija nacionalne bezbednosti-kompromis između stvarnog i mogućeg“, *Međunarodna politika*, godina LX, br. 1136, oktobar–decembar 2009, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, str. 5–16.
18. Kegli V. Č. Jr. i Vitkof R. J.: *Svetska politika – trend i transformacija*, Centar za studije Jugoistočne Evrope i Fakultet političkih nauka i Diplomatska akademija Ministarstva spoljnih poslova Srbije i Crne Gore, 2. izdanje, Beograd, 2006, str. 75–114 i 643–701.
19. Кековић З.: „О Нацрту стратегије националне безбедности Републике Србије – критички прилог за расправу“, *Војно дело*, год. LXI, бр. 2/2009, Министарство одбране Р. Србије, Медија центар „Одбрана“, Београд, стр. 89–104.
20. Keohane O. R. and Lisa L. M.: „The Promise of Institutional Theory“, *International Security*, Vol. 20, No. 1 (Summer, 1995), pp. 39–51.
21. Keohane O. R. and Nye S. J.: *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Little, Brown, Boston, 1977.
22. Luard E.: *Basic Texts in International Relations*, Palgrave, London, 1992.

23. Mearsheimer J. J.: „The False Promise of International Institutions“ *International Security*, Vol. 19, No. 3 (Winter, 1994–1995), pp. 5–49.
24. Mearsheimer J. J.: „Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War“ *International Security*, Vol. 15, No. 1 (Summer, 1990), pp. 5–56.
25. Mitrović R. Lj.: *Balkan granica i most među narodima*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2000.
26. Митровић Љ.: „Импликације различитих стратегија друштвеног развоја на националну безбедност земље“, у: Радослав Гађиновић (ур.), *Србија – изградња националне безбедности*, књига III, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 37–52.
27. Radović M. B.: *Моћ и немоћ pregovaranja*, Biblioteka Educatio, Zadužbina Andrejević, Beograd, 2010.
28. Ракић М.: „Национална безбедност и традиција“, у: Радослав Гађиновић (ур.), *Србија – изградња националне безбедности*, књига III, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 117–134.
29. Ракић М.: „Неки од предуслова безбедносног интегрисања у Европску унију“, *Политичка ревија*, год. (XX) VII, вол. 18, бр.4/2008, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 1119–1138.
30. Rosenau N. J.: „New Dimensions of Security: The Interaction of Globalizing and Localizing Dynamics“, *Security Dialogue* 25, No.3, September 1994, pp. 255–81.
31. Russett B., Christopher L., David E. S., Doyle W. M.: „*The Democratic Peace*“, *International Security*, Vol. 19, No. 4 (Spring, 1995), pp. 164–184.
32. Савић А.: „Теоријско одређење националне безбедности“, у: Радослав Гађиновић (ур.), *Србија – изградња националне безбедности*, књига III, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 15–36.
33. Симић Р. Д.: „Још једанпут о четири велике дебате“, *Политичка ревија*, год. (XX) VII, вол. 18, бр.4/2008, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 1465–1484.
34. Simić R. D.: *Наука о безбедности – savremeni pristupi bezbednosti*, Službeni list SRJ i Fakultet političkih nauka, Beograd, 2002.
35. Stajić Lj. i Gaćinović R.: *Uvod u studije bezbednosti*, Drasler partner, Beograd, 2007.
36. Stefanović-Štambuk J.: *Diplomatija u međunarodnim odnosima*, Fakultet političkih nauka i Čigoja štampa, Beograd, 2008.
37. Стојановић С.: „Перспективе безбедности савременог света“, *Војно дело*, год. LX, бр. 4/2008, Министарство одбране Р. Србије, Медија центар „Одбрана“, Београд, стр. 9–32.
38. Terriff T., Stuart C., Lucy J. and Morgan M. Patrick: *Security Studies Today*, Polity Press, Cambridge, 1999.
39. Volc N. K.: *Teorija međunarodne politike*, Centar za civilno-vojne odnose i Alexandria Press, Beograd, 2008.
40. Wendt A.: „Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics“, *International Organization*, Vol. 46, No. 2 (Spring, 1992), pp. 391–425.
41. Wendt A.: „Constructing International Politics“ *International Security*, Vol. 20, No. 1 (Summer, 1995), pp. 71–81.